

MUSEUMS

posten

NR. 2 / MAJ 2008
POST & TELE MUSEUM

Nyt fra Post & Tele Museum:
Drømme om computeren
Den moderne telefon
Fra rutebil til varevogn
Kært barn har mange navne
Frimærkepuslerier

Drømme om computeren

Af Kirsten Benn Lykkebo

Udviklingen af et af vores dages mest uundværlige kommunikationsmidler, computeren, startede i 1830'ernes England, hvor matematikeren og filosofen Charles Babbage (1791-1871) arbejdede på verdens første programmerbare regnemaskine.

Charles Babbage

Programmeringen af Babbages analytiske maskine foregik ved hjælp af hulkort, der indeholdt koden til programmet. Maskinen kunne således ikke blot forprogrammeres til at udføre en bestemt opgave, men programmeringen kunne løbende ændres, uden at dette krævede ændringer på selve maskinen. Det sidste var en afgørende nyskabelse i forhold til eksisterende maskiner.

Forløberen for den moderne computer

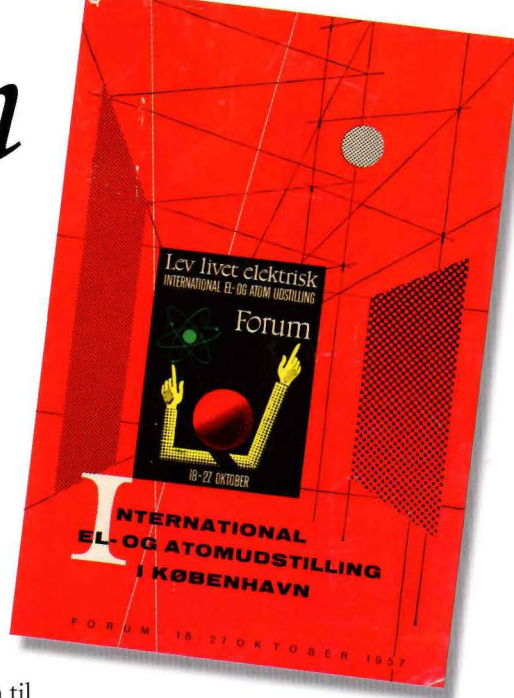
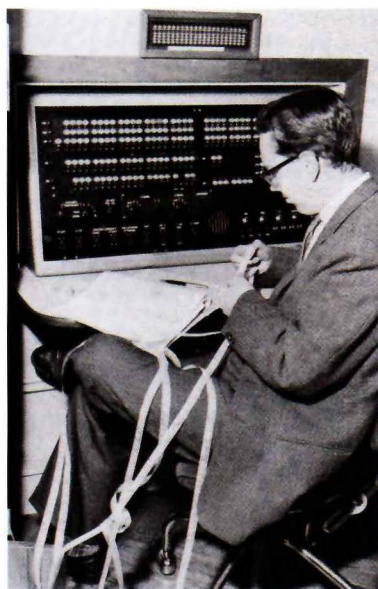
Babbages analytiske maskine var dampdreven, lavet af messing, 30 meter lang og 10 meter bred, men ikke desto mindre var den forløberen for vores dages computere. Desværre kunne maskinen ikke gøres færdig på grund af manglede finansiering. Babbage arbejdede dog på ideen indtil sin død i 1871 og nærede så stor tillid til dens realisering, at han skrev i sine selvbiografiske noter: „Så snart en analytisk maskine eksisterer, vil den bestemme videnskabernes fremtidskurs.“ I dag er mange forskningsprojekter helt afhængige af computerens hjælp, så han fik ret i sin fremtidsdrøm.

Et verdensmarked for fem computere

De tidligste computere i det 20. århundrede lod ikke Charles Babbages analytiske maskine meget efter hvad angår hverken størrelse eller funktioner. Om det udelukkende var størrelsen på maskinerne, der i 1943 fik IBM's formand Thomas Watson til at forudsige et verdensmarked på maksimalt fem computere, ved vi ikke. Sikker er det, at han tog fejl.

Den første danske computer

Den første danske computer, DASK (Dansk Aritmetisk Sekvens-Kalkulator), blev udviklet af den første danske IT-virksomhed, Regnecentralen, og fyldte en hel villa i Valby. Som med Babbages maskine benyttede DASK hulkort til sine beregninger, hvoraf nogle af de første foregik på den stort anlagte udstilling i Forum i 1957 – *Lev Livet Elektrisk*. For at vise publikum maskinens overlegne regnekraft kunne publikum medbringe deres lønsedler, hvorefter maskinen udregnede deres skatteprocent. Eller

Lev Livet Elektrisk – katalog fra udstillingen i Forum 1957.

det vil sige: Tallene blev sendt via telefon mellem Forum på Frederiksberg og Valby, da DASK ikke sådan lod sig transportere.

Computeren som livsnerve

I dag er computeren en integreret del af de fleste menneskers hverdag, og uanset om vi har en derhjemme eller ej, påvirker den vores hverdag og næsten alt, hvad der omgiver os – på arbejdspladsen, i trafikken, i skolen og i fritiden. Der er således langt fra vores virkelighed til følgende forudsigelse fra en fremtidskongres i USA i 1977: „Der er ingen grund til, at nogen skulle ønske sig en computer i hjemmet.“

Historien indgår i Drømmespolet, som kan opleves i museets permanente udstilling.

Aage Melbye kontrollerer data ved folketingsvalget i 1960. Regnecentralen var af DR blevet bedt om at hjælpe med at udregne prognoser og mandatfordeling ved hjælp af DASK. Det var meningen, at resultaterne skulle indtelefoneres til Radiohuset på Rosenørns Allé, men det virkede ikke. Resultaterne blev derfor sendt fra Valby med taxi til Radiohuset og hejst op i en kurv til fjerde sal for at spare tid. Derefter blev de håndskrevet på skilte, der blev hængt op i studiet, så befolkningen kunne se dem hjemme i stuerne.

Den moderne telefon

Kommunikation i mellemkrigstiden I

Af Anne Marie Rechendorff

Telefonen kom til Danmark allerede sidst i 1870'erne, men bredte sig først til en større del af befolkningen i mellemkrigstiden. Med den stigende telefontrafik fulgte nye apparater i tidens formsprog.

Nye tider, nyt design

I 1920'erne og 1930'erne brød det moderne for alvor frem i København. Nye former for arkitektur, kunst og design så dagens lys samtidig med, at telefon og radio begyndte at præge befolkningens hverdag. I takt med telefonens større udbredelse og den sideløbende udvikling på teknikens område fik telefonen nyt udseende. Således blev en nummerskive nødvendig, da man i det storkøbenhavnske område i slutningen af 1920'erne indførte det såkaldte D-

Bordapparat, kaldet „Symaskinen“, L. M. Ericsson, Stockholm, 1892.

system, hvor abonnenterne selv skulle vælge den telefoncentral, de ønskede kontakt med. Først tilføjes en ældre apparatmodel den store skive med bogstavkombinationer og tal, men snart fulgte nye modeller, hvor skiven var tænkt med fra starten.

Behovet for apparater med nummerskiver blev landsdækkende i takt med fuldautomatiseringen af telefonien i årtierne efter 2. Verdenskrig, men indførelsen af nummerskiven hører mellemkrigstiden til og medførte en nytænkning og forenkling af telefondeisignet.

Ingeniørernes konstruktioner

De nye modeller brød med det sene 1800-tals finurlige konstruktioner, der netop havde til formål at vise teknologien frem. I mekanikkens tidsalder beherskede teknikeren den industrielle produktion, mens designeren først kom ind i billedet til slut i processen. Kulminationen på den konstruktive æra var de såkaldte skeletapparater, som var sindrige stålkonstruktioner bygget op omkring en kerne. I et forsøg på at civilisere de rå, maskinmæssige former, var apparaterne typisk dekoreret med påtegnede slyngornamenter i klunketidens stil. Telefonen var tydeligvis et stykke håndværk frem for masseproduktion. Og den var endnu forbeholdt et fåtal.

Bakelitten baner vejen

I løbet af de første ti år af 1900-tallet fik telefonen gradvist et enklere udseende.

Det nye design modsvarede tidens krav om enkelhed, funktionalitet og mas-

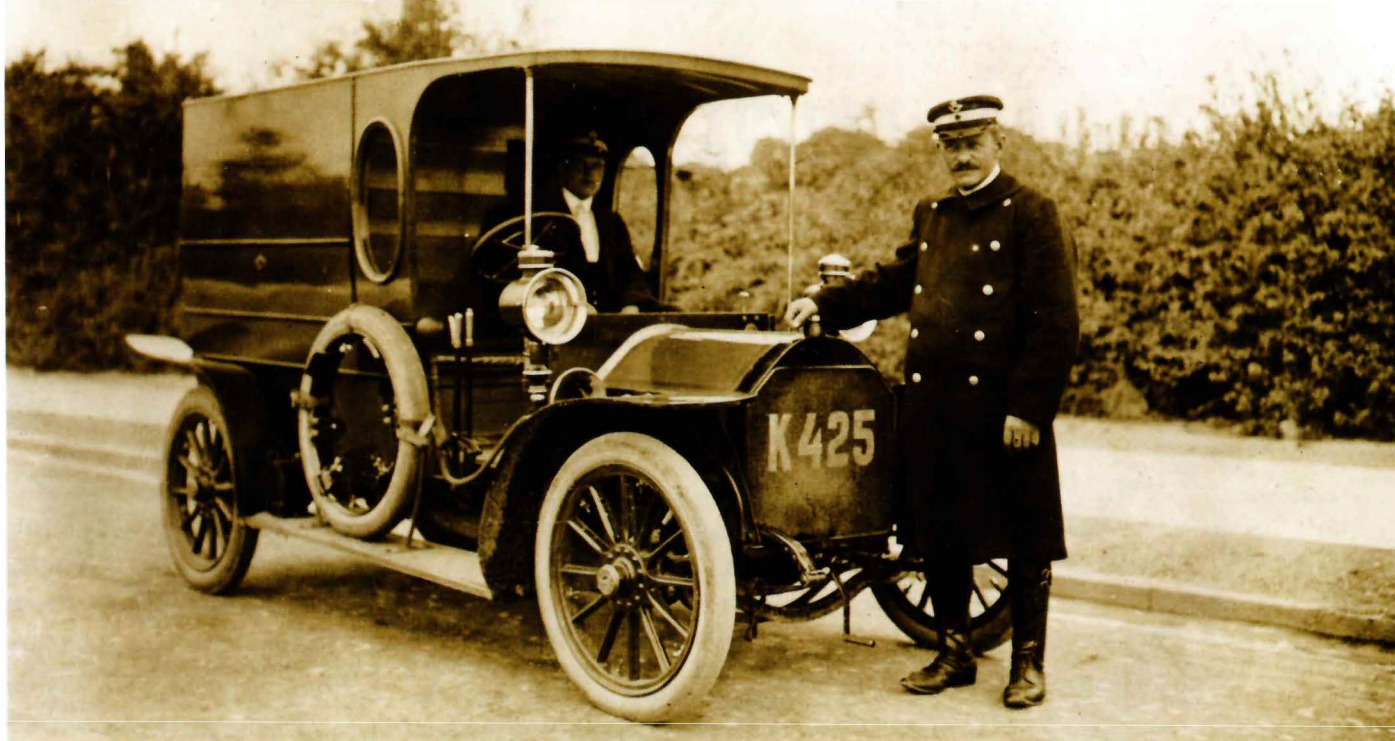
L. M. Ericssons bakelittefon fra 1932 blev arketyper for internationalt telefondeisign i årtier fremover.

seproduktion. De første telefoner, hvor teknikken var skjult og det konstruktive nedtonet, bar præg af et arkitektonisk formsprog med kantede og rektangulære former.

Omkring 1930 blev telefonerne mere strømlinede. På det tidspunkt gjorde designeren for alvor sin entré i industrien, hvilket medførte et øget fokus på at indkapsle teknikken og give telefonen en mere enkel, håndterbar form, et helhedsudtryk, som ikke havde behov for yderligere dekoration. På samme tidspunkt introduceredes et nyt materiale i telefonindustrien: Bakelitten. Den blev opfundet i 1907 af den belgiske kemiker Leo Hendrik Baekeland og var en af de første syntetiske plasttyper. Den banede vejen for designernes ideer og en helt ny generation af telefoner, hvis former var mere skulpturelle end arkitektoniske.

Det var ikke kun inden for telefondeisign, funktionalismen slog igennem. Også på det arkitektoniske og designmæssige område generelt satte funktionalismen sit præg, hvilket resulterede i så store ikoner som PH-lampen og Radiohuset på Frederiksberg.

Artiklen er optakt til museets deltagelse i festivalen Golden Days 5. til 21. september 2008. Se programmet på museets hjemmeside.

Postvæsenets første automobil – en fransk Berliet med registreringsnummeret K 425. Den særdeles repræsentativt uniformerede chauffør hed Carl Jensen. Bilen havde ingen forrude, så man skulle være godt klædt på til vejrligets trængsler.

Fra rutebil til varevogn

Af Erik Jensen

Bilen, eller rettere sagt automobilet, som mekanisk drevne, firehjulede motorkøretøjer blev kaldt til at begynde med, har kørt i postens tjeneste i 100 år.

En privat vognmand på Lolland havde allerede i 1903 fornemmet tendenserne i udviklingen og anskaffet en vogn af fabrikatet Maurer Union til landets første omnibusrute, Nykøbing Falster – Nysted. Ruten blev ret hurtigt nedlagt igen som følge af dårlig økonomi, men året efter blev der udtænkt større planer om et landsdækkende net af rutebiler. Man indbød postvæsenet til et samarbejde om at kombinere kørselen med passagerer med transport af brev- og pakkepost, og posten hoppede året efter med på vognen, om man så må sige, men kun på en enkelt rute, Nørrebro – Slangerup,

og med det uskrevne formål at undersøge stabiliteten.

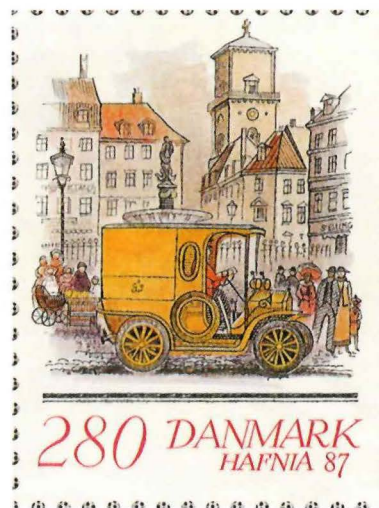
Denne viste sig åbenbart at være acceptabel, for der kom i de efterfølgende år også posttransport på andre busruter rundt omkring i landet. Herom kunne befolkningen orientere sig i dagspressen eller i bladet *Motor*, som løbende bekendtgjorde oprettelsen af nye bilruter, som også medførte post.

Posten motoriserer selv

Egentlig var det efter indirekte pres fra Statsbanerne og Dampskibsselskabet Øresund, at dele af postkørselen i København blev motoriseret i 1908, for de to selskaber havde begge indsat biler til befordring af

rejsende og rejsegods mellem Hovedbanegården, dampfærgelejerne i Frihavnen og postdampskibenes anløbsplads i Havnegade. Bilernes afgangstider var afstemt med skibenes og togenes sejl- og køreplaner, og hvis posten også skulle nå at komme med, måtte postvæsenet opgive de nu alt for langsomme hestevogne.

I forbindelse med afholdelse af den internationale frimærkeudstilling Hafnia 87 udkom dette frimærke med postens første automobil på vej tværs over Gammeltorv i adstadigt tempo i 1908. Bemærk tilskuernes udelte opmærksomhed. Frimærket er tegnet af Mads Stage (1922-2004).

Postens første biler

Postvæsenet lejede derfor i august 1908 et benzindrevet, fransk automobil af fabrikatet Berliet, og man må have været tilfreds med køretøjets præstationer, for bilen blev købt den 1. april 1909. Senere samme år indkøbte posten yderligere to biler, hvoraf i hvert fald den ene også var en Berliet.

Om de tre første bilers stabilitet findes nogle konkrete oplysninger. Den officielle statistik for finansåret 1910-11 oplyser, at de tre biler i årets løb tilbagelagde i alt 63.349 km, men også at de på grund af reparationer var ude af drift i tilsammen 186 dage! Ydermere måtte der i 129 tilfælde skiftes dæk eller slanger undervejs med post. Andetsteds nævnes, at „i årene 1910-11 havde bilerne kun måtte aflyse deres postture fem gange på grund af fejl i automobilernes funktion.“

Da posten i 1911 besluttede at udvide flåden af køretøjer med yderligere 11 af slagsen, er det derfor nok meget forståeligt, at der blev anskaffet batteridrevne biler, og at de otte biler med størst nytte last havde faste ringe på alle fire hjul, mens de tre resterende havde luftringe på forhjulene og faste ringe på baghjulene. Perioden med elbiler varede til 1928. Så vendte de benzindrevne køretøjer stærkt tilbage.

Resten er historie

Herefter er udviklingen gået slag i slag. Fra slutningen af 1920'erne tog man rigtig fat med transport af post med først og fremmest vogne af fabrikatet Ford. Efter 2. Verdens-

Danmarks første postbefordrende automobil – bussen mellem Nykøbing F og Nysted i 1904. Foto fra „Verdens Spejlet“ nr. 24 den 13. marts 1904.

krig var Chevrolet fremherskende sidst i 1940'erne, og i løbet af 1950'erne dukkede Bedford op på såvel varevogns- som lastbilsiden. Lastbiler overtog mere og mere posttransport i takt med nedlæggelse af urentable jernbanestrækninger.

Den store motorisering af landpostruterne fra 1960 og frem med Morris 1000, Renault 4, Danbilen, Opel Kadett, Ford Escort og senest Peugeot Partner som de mest dominerende fabrikater er velkendt. Historien om Renault 4 blev bragt i MuseumsPosten nr. 3/1996. På lastbilsiden dukkede Volvo op sidst i 1970'erne og blev især benyttet til transport af post over lange afstande efter Storebæltsforbindelsens åbning i 1997. Samtidig forsvandt de bemandede posttog, og kun containertransport af post med tog fortsatte, indtil også den blev opgivet i 2006.

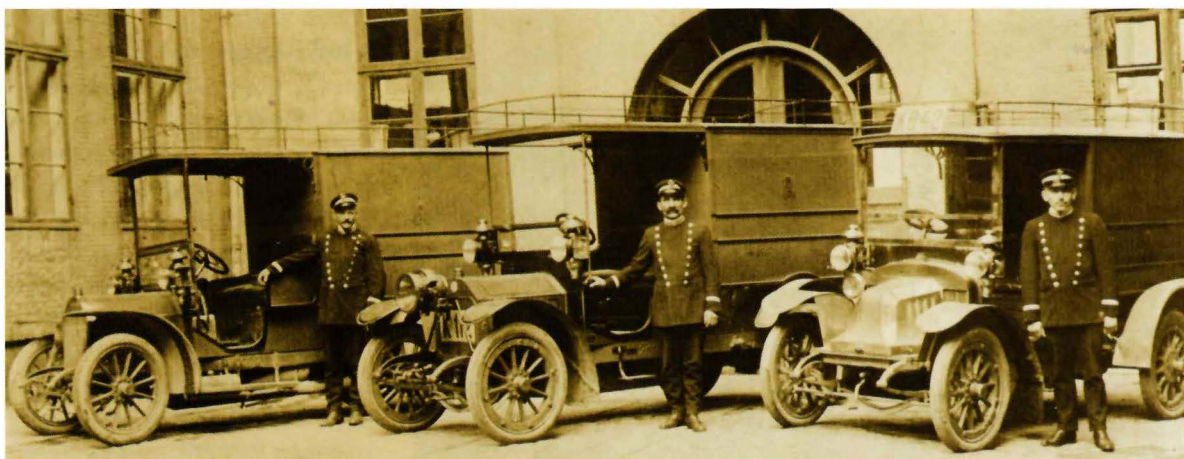
I dag udfører Post Danmark A/S al posttransport med biler, så bilen

står alene tilbage som den endelige sejrherre i kampen om posten.

Museet markerer 100 års jubilæet ved at vise et seværdigt udvalg af de mange bevarede fotos af køretøjer, som posten har benyttet gennem årene. Se dem i Café Hovedtelegraf på 5. sal i perioden 17. juni til 19. oktober 2008.

Postbilernes 100 års jubilæum markeres også med en bogudgivelse. Postmedarbejder Nils Bloch har skrevet en fyldig bog med fotografier, anekdoter og postbudes erindringer om skiftet fra apostlenes heste eller cykler til automobiler. Bogen „Postautomobilen gennem 100 år“ forventes at være klar til salg i museets butik fra medio juli 2008. Bogen bliver på 320 sider og indeholder mere end 900 fotografier. Pris kr. 348,- + evt. forsendelse kr. 60,-. Vi omtaler bogen nærmere på museets hjemmeside, når den foreligger.

Her ses postens tre første biler sammen i 1909. Fra venstre en Berliet 1908, en Berliet 1909 og – formodentlig – en Renault 1909.

Kært barn har mange navne

Af Henrik Pind

Drejeskive eller nummerskive, tastatur eller trykknapper? Lægmænd og fagfolk taler ikke samme sprog, når det handler om telefoner og de dele, de består af. Sådan har det været lige siden telefonens barndom.

Mikrotelefonen

I de første telefoner efter 1876 var mikrofon og telefon adskilt. En mikrofon var den, man talte i, og telefonen, som direkte oversat betyder „fjern lyd“, var den, man lyttede i og holdt op til øret. Da man i begyndelsen af 1890'erne byggede mikrofon og telefon sammen i én enhed, blev den kaldt for „mikrotelefon“. Det ord har fulgt fagfolkene helt op til i dag, mens det mest almindelige udtryk i befolkningen for mikrotelefonen har været „hørerøret“. Alt efter designet af telefonen har man kaldt den for

noget forskelligt. Da man begyndte at fremstille telefoner af bakelit og plastik, blev mikrotelefonen ofte benævnt som „knoglen“ eller „negerknoglen“ alt efter farven på telefonen, eller ganske enkelt „telefonrøret“.

Øgenavne

Adskillige telefoner har haft øgenavne gennem tiden. I 1892 kom et apparat med mikrotelefon – altså telefonrør – og håndsving. Det fik hurtigt navnet „symaskinen“ og ses på side 3 i dette blad. Apparatet blev også kaldt for „lyrefodstelefonen“, angiveligt på grund af benenes form. I 1956 kom Ericofonen i handelen. Dens opretstående form kunne minde om en brilleslange, så den blev kaldt for „cobra“. På Fyn fik den øgenavnet „grønthøsteren“ efter sin lighed med den tragt, der sad på en grønthøster. Da man i begyndelsen af 1950'erne for alvor begyndte at automatisere centralerne i Danmark, blev abonnentens telefon udskiftet

med en nummerskivetelefon. I daglig tale blev den benævnt som drejeskivetelefon; man drejede jo nummeret. Spørger man en fagmand, vil han sige „nummerskive“. En drejeskive er nemlig for en anden slags fagfolk den skive, et tog kører ud på for at skifte spor til remisen.

I 1960'erne blev nummerskiven udskiftet med et tastatur, så man kunne trykke nummeret i stedet for at dreje det. Det blev i daglig tale en „trykknaptелефон“, men for fagfolkene er det stadig et tastaturapparat.

Telefonledning?

Det, der i dagligdagen hedder telefonledningen, er af fagfolk benævnt som „snor“ eller „snørre“. Det er den ledning, der forbinder henholdsvis mikrotelefonen – altså telefonrøret – til telefonapparatet og telefonapparatet til stikket i væggen. En telefonledning er for fagfolk den ledning, der går fra stikdåsen og ud af huset.

Telefonpæle?

Før man gravede telefonkablerne ned i jorden, hang de i luften på nogle „stænger“. Når man kikkede på landskabet, kunne man se en lang „stangrække“ langs landevejen. Telefonmanden, der arbejdede i dem, udførte „stangarbejde“, og når han kravlede op i dem, havde han „sporer“ på. I befolkningen blev stængerne oftest benævnt som telefonpæle eller telefonmaster.

Ericofon. L.M. Ericsson, 1956.

Stangrækker i det midtjyske forevigt af kunstneren Erik Raadal i maleriet „Landevej“ fra 1935. Post & Tele Museum.

Puslespillet Keith Bassfords Frimærkesamling.

års fødselsdag, Diabetesforeningens 50 års jubilæum og Kronprins Frederiks 18 års fødselsdag. Alle disse frimærker og mange flere genfindes på Bassfords puslespil – vel at mærke når de 300 brikker, som spillet består af, er lagt på deres rette plads.

Frimærkepuslerier

Af Anne Marie Rechendorff

Hvis du er vild med frimærker, kan du nu dyrke din hobby på en helt ny måde: Ved at lægge et puslespil fuld af frimærker. Puslespillet er så stort, at det snildt kan danne rammen om en fælles aktivitet for børn og voksne.

Puslespillet er designet af den engelske grafiker og designer Keith Bassford, der ud over spillet har designet en lang række danske og udenlandske frimærker. Puslespillets motiv er en collage af alle Bassfords frimærker. Collagen byder på et overvældende farveorgie og et hav af små motiver, der beretter om en begivenhed eller et årstal, der skal markeres.

En særlig anledning

Et fællestræk ved frimærkerne er, at de alle tager udgangspunkt i noget aktuelt. Særfrimærkerne markerer personers, bygningers eller begivenheders jubilæum, mens velgørenhedsfrimærkerne, mærker der sælges til en overpris på fx 50

øre, udgives i anledning af en støtteværdig sag. Den kunstneriske teknik, som Bassford gør brug af i sine frimærkedesigns, er imidlertid meget varieret og går lige fra klassisk grafik til moderne fotos og collagelignende kompositioner. For de danske frimærkers vedkommende bestemmes motiv og teknik af kunstneren i samspil med Post Danmark.

De danske frimærker

De seneste frimærker, Bassford har designet for Post Danmark, er tre særfrimærker udgivet i anledning af Rosenborg Slots 400-års jubilæum i 2006. Frimærkerne forestiller Rosenborg Slot, tronstolen med en skinnende sølvløve samt Danmarks rigsvåben. Bassfords tidligere danske mærker er bl.a. blevet til i anledning af frimærkets 150

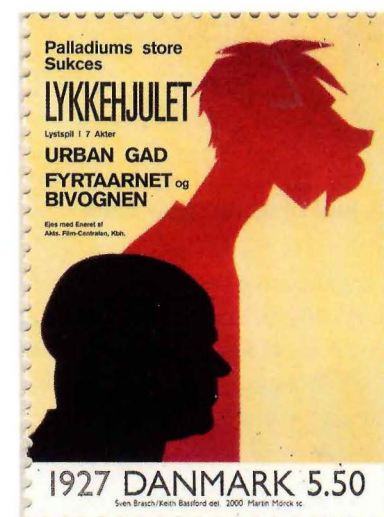
Et af de seksten frimærker i serien „1900-tallet“ fra år 2000 er helliget dansk filmproduktion i 1927 og viser silhuetter af Fyrtårnet og Bivognen. Samtlige frimærker i serien blev komponeret af Keith Bassford og graveret af Martin Mörck.

Keith Bassford

Bassford er uddannet fra The London College of Printing i 1970 og har siden 1976 arbejdet freelance som grafisk designer. Han bor i Odense, hvor han sammen med sin hustru har tegnestue og værksted. Bassford har designet danske frimærker siden 1986.

Puslespillet koster kr. 120,- og kan købes i Museumsbutikken. Ved forsendelse tillægges et gebyr på kr. 60,-. Puslespillet måler 60 x 90 cm, når det er samlet.

I museets frimærkekabinet kan man se Bassfords frimærker i originaludgave i udstillingen af danske frimærker udgivet i perioden 1851 til 1998.

Humlebiens Hule

24. juni til 8. august 2008

Hjælp Humlebien Hermes med at lære om menneskers mange måder at kom-mu-ni-ke-re på. Tegn dit eget „frimærke“, skriv med pen og blæk eller ring på gamle telefoner. Hulen er tillige åben hver lørdag og søndag.

Humlebien Hermes er flyttet ind i museets værksted for børn: Humlebiens Hule.

Humlebien er tegnet af Lasse Middelbo Outzen.

Festsalen, 4. sal

På sporet af Ordet

– en tidsrejse i kommunikationens verden

Forlænget til 31. august 2008

Særudstillingen er specielt designet for børn. Træd ind i tidsmaskinen og rejs i tid og rum via ormehullerne til bl.a. et skib i havsnød, et beduintelt og et opfinderværksted fra 1800-tallet. Der møder dig opgaver og udfordringer undervejs, hvor du lærer fortidens ord og tegn at kende.

Café Hovedtelegraf, 5. sal

Drømmen om flyvende breve

Til 30. juni 2008

Udstilling af fotos i stor gengivelse fra postens pionérflyvninger i sommeren 1919.

Fra rutebil til varevogn

17. juni til 19. oktober 2008

I år har posten benyttet biler til posttransport i 100 år. Vi markerer jubilæet med en kavalkade af fotos af de mange forskellige biler, som i tidens løb har været brugt. Se omtalen på siderne 4 og 5.

Balkonen, 1. sal

Historier om fremtiden

Til 19. oktober 2008

Fordyb dig i drømme om fremtidens kommunikation gennem film, billeder og litteratur fra det 20. århundrede.

Frimærkeudgivelse

Den 4. juni 2008 udgives fire frimærker med motiver fra kunstmuseet Louisiana, to EU-ROPA-frimærker over temaet brevskrivning samt to frimærker med motiver af danske kolonihaver i 100-året for oprettelsen af Kolonihaveforbundet. Den 27. august 2008 udgives fire frimærker i serien „Store danskere“ og to frimærker med fotokunst i serien „Frimærkekunst“. Fotograferne er Viggo Rivad og Krass Clement.

Udstilling, 3. sal

Drømmesporet

Følg sporet af alle tiders drømme om fremtidens kommunikation gennem 10 film i museets permanente udstilling – omgivet af al den kommunikationsteknologi, der ikke blev i drømmenes verden, men kom ud i virkeligheden. Se omtalen side 2.

Frimærkekabinettet

Stålstik i Danmark

1. juli til 31. december 2008

For 75 år siden overtog posten selv fremstillingen af frimærker og gik over til rotationstryk. Se fotos, prøvetryk og praktiske eksempler på produktionen i pionértiden.

Danske sportsfrimærker

5. august til 31. december 2008

Af Danmarks mere end 1500 frimærker er der motiver fra sportens verden på ca. 30 forskellige. Museet viser udkast, tegninger og prøvetryk til langt de fleste af dem i anledning af de olympiske lege i Beijing, Kina.

NR. 2 / MAJ 2008

Udgivet af:

© Post & Tele Museum

– en fond stiftet af

Post Danmark A/S og TDC A/S.

Redaktion:

Birgitte Wistoft (ansv.)

Liv Skovholm

Layout: Finn Evald

Repro og tryk: Centertryk, Holbæk

Oplag: 28.000

ISSN 0909-1920

Forsiden: Udsnit af puslespillet Keith Bassfords Frimærkesamling. Læs mere side 7.

Post & Tele Museum

Købmagergade 37

Postboks 2053

1012 København K

Tlf. 33 41 09 00

Fax 33 41 09 09

E-mail: museum@ptt-museum.dk

Web: www.ptt-museum.dk

Museum & bibliotek

Tirsdag-lørdag kl. 10-17,

onsdag dog kl. 10-20,

søndag kl. 12-16.

Mandag lukket.

Arkiv

Tirsdag-fredag kl. 10-16

Café Hovedtelegraf

Tlf. 33 41 09 86

www.cafehovedtelegraf.dk

info@cafehovedtelegraf.dk

Samme åbningstider som museet.

Køkkenet åbner dog en time senere og lukker en time før museet.

Pakket magasinpost

Id.nr. 46605

pp